

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Przeobrażenia systemu międzynarodowego w Ameryce Łacińskiej w drugiej dekadzie XXI wieku

Author: Justyna Łapaj

Citation style: Łapaj Justyna. (2018). Przeobrażenia systemu międzynarodowego w Ameryce Łacińskiej w drugiej dekadzie XXI wieku. "Studia Politicae Universitatis Silesiensis" (T. 21 (2018), s. 111-136)

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

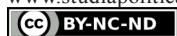
UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Przeobrażenia systemu międzynarodowego w Ameryce Łacińskiej w drugiej dekadzie XXI wieku*

Transformation of the international system
in Latin America in the second decade
of the 21st century

Justyna Łapaj**

Abstrakt

Od momentu zakończenia zimnej wojny i rozpadu dwublokowego podziału świata w Ameryce Łacińskiej następowały istotne przemiany o charakterze politycznym, gospodarczym i społecznym. Państwa latynoamerykańskie rozpoczęły w latach dziewięćdziesiątych XX wieku proces przeobrażeń systemowych, a także przeprowadziły liczne reformy gospodarcze, które korzystnie i skutecznie wpłynęły na wzrost znaczenia tych państw w stosunkach międzynarodowych. Brazylia — największe państwo Ameryki Południowej — odgrywa rolę mocarstwa regionalnego,

Abstract

Since the end of the Cold War division of the world in Latin America there have been significant changes of political, economic and social nature. The Latin American countries began the process of systemic transformations in the 1990s, and also carried out a number of economic reforms that positively and efficiently influenced the growth of their importance in the international relations. Brazil — the largest South American country is considered an emerging power and acts as a regional power. In the first and the second decades of the 21st century however, also other Latin Ameri-

* W artykule wykorzystano fragmenty pracy doktorskiej: J. ŁAPAJ: *Polityka zagraniczna Polski wobec Ameryki Łacińskiej w okresie pozimnowojennym*. Praca złożona w dniu 31.10.2017 roku w Dziekanacie Studiów doktoranckich Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

** Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Śląski w Katowicach (justyna.lapaj@us.edu.pl).

a także zaliczana jest do mocarstw wschodzących. W pierwszej dekadzie i połowie drugiej dekady XXI wieku do miana coraz bardziej liczących się rynków w międzynarodowych stosunkach politycznych i gospodarczych aspirują także inne kraje regionu Ameryki Łacińskiej, jak na przykład: Chile, Meksyk czy — w regionie Ameryki Środkowej — Panama. Współpracę z państwami Ameryki Łacińskiej intensyfikują nie tylko tradycyjni partnerzy tego regionu, jak USA, Rosja, Niemcy, Hiszpania czy Włochy, ale także rozwijające się gospodarki azjatyckie, jak Chiny, Indie czy Singapur.

Słowa kluczowe: Ameryka Łacińska, stosunki międzynarodowe w XXI wieku, ewolucja systemu międzynarodowego, BRIC

can countries, such as Chile and Mexico or in Central America — Panama, aspire to become increasingly important markets in international economic relations. Cooperation with Latin American countries is intensified not only by traditional partners of the region, such as the USA, Russia, Germany, Spain or Italy, but also by developing Asian economies, such as China, India and Singapore.

Key words: Latin America, international relations in the 21st century, evolution of the international system, BRIC

Wprowadzenie

Zmiany, jakie następowały w stosunkach międzynarodowych w wyniku rozpadu świata dwublokowego, miały wpływ na redefinicję miejsca oraz roli, jaką państwa Ameryki Łacińskiej odgrywają w międzynarodowym układzie sił w pierwszej dekadzie oraz w połowie drugiej dekady XXI wieku. Do momentu zakończenia rywalizacji zimnowojennej Ameryka Łacińska postrzegana była, jako strefa wpływów Stanów Zjednoczonych. Jednym z głównych celów polityki amerykańskiej w tamtym czasie było niedopuszczanie do wzrostu znaczenia Związku Radzieckiego i ideologii komunistycznej na kontynencie amerykańskim¹.

Pod koniec XX wieku w związku z zakończeniem dwublokowej rywalizacji mocarstw oraz z przemianami zachodzącymi na świecie w większości państw Ameryki Łacińskiej rozpoczął się proces demokratyzacji oraz reform gospodarczych, a także tworzenia cywilno-parlamentarnych struktur politycznych. W Ameryce Środkowej i na Karaibach wiązał się on z pokojowym rozwiązy-

¹ Tym bardziej, że przychylny Stanom Zjednoczonym rząd został obalony nie tylko na Kubie (w 1959 r.), ale także w innych państwach Ameryki Łacińskiej, np. w: Boliwii (1952 r.), Peru (1956 r.), Kolumbii (1957 r.), Wenezueli (1958 r.), a także w Salwadorze (1960 r.), Gwatemali (1957 r.) i Republice Dominikańskiej (1961 r.). Zob. J. KUKULKA: *Historia współczesna stosunków międzynarodowych*. Warszawa 1996, s. 161.

waniem konfliktów zbrojnych (często zresztą przy znacznym udziale Stanów Zjednoczonych generujących zmiany zgodne z interesami Waszyngtonu za pomocą sankcji finansowych, jak np. w Nikaragui)² w Ameryce Południowej zaś (np. w Argentynie, Brazylii czy Chile) był wynikiem upadku dyktatur wojskowych³. Potrzeba reform wzmagana była efektami kryzysu gospodarczego z lat osiemdziesiątych XX wieku⁴ i coraz głębszymi problemami oraz wyzwaniem społeczno-ekonomicznymi, którym dotychczasowe rządy wojskowych nie były w stanie sprostać.

Przemianom demokratycznym i wolnorynkowym w latach dziewięćdziesiątych XX wieku towarzyszyło przyjęcie w większości krajów Ameryki Łacińskiej programu reform opartego na zasadach Konsensu Waszyngtońskiego⁵. Proces otwarcia gospodarczego wiązał się z zakończeniem dominującej od lat pięćdziesiątych XX wieku w wielu krajach latynoamerykańskich strategii uprzemysłowienia poprzez substytucję importu⁶ (co było koncepcją wypracowaną i zalecaną przez Komisję Ekonomiczną NZ ds. Ameryki Łacińskiej i Karaibów — CEPAL⁷) oraz wysokiego poziomu interwencjonizmu państwowego, który miał prowadzić do poprawy bilansu płatniczego poszczególnych krajów. Zaczęto w związku z tym wprowadzać wiele ułatwień obrotów handlowych z zagranicą, zlikwidowano także niektóre mechanizmy ochrony rynku krajowego. Tendencjom tym towarzyszyły próby zmniejszenia politycznej i gospodarczej zależności regionu latynoamerykańskiego od Stanów Zjednoczonych, który

² J. KUKUŁKA: *Historia współczesna...*, s. 635—636.

³ W. DOBRZYCKI: *Stosunki międzynarodowe w Ameryce Łacińskiej. Historia i współczesność*. Warszawa 2000, s. 364, 370—378.

⁴ Lata osiemdziesiąte XX w. w Ameryce Łacińskiej to tzw. stracona dekada (hiszp. *la década perdida*). Charakteryzowało ją znaczne pogorszenie się najważniejszych wskaźników makroekonomicznych, w tym: bezrobocie, ubóstwo, ochrony zdrowia czy budownictwa mieszkaniowego. Zjawiskom tym towarzyszył kryzys zadłużeniowy większości państw tego regionu oraz hiperinflacja.

⁵ Konsens Waszyngtoński to przedstawiony w 1989 r. program reform gospodarczych, autorstwa Johna Williamsona, którego celem było przyspieszenie rozwoju państw latynoamerykańskich. Wśród podstawowych reform znalazły się m.in.: dyscyplina budżetowa (zmniejszenie deficytów), reorganizacja wydatków publicznych (przesunięcie wydatków z takich obszarów, jak administracja czy obrona do sektora edukacji, ochrony zdrowia czy infrastruktury), reforma podatkowa, prywatyzacja oraz liberalizacja stóp procentowych. Zob. J. GOCŁOWSKA-BOLEK: *Procesy makroekonomiczne w Ameryce Łacińskiej*. W: *Ameryka Łacińska XXI wieku. Nowe oblicza, nowe struktury, nowe tożsamości*. Red. A. DEMBICZ. Warszawa 2013, s. 113—115. Zob.: J. WELLER: *Economic Reforms, Growth and Employment. Labour Markets in Latin America and the Caribbean*. Santiago de Chile 2001, s. 23—24.

⁶ Głównym założeniem tej strategii był rozwój rodzimego rynku poprzez produkcję dóbr importowanych wcześniej z państw wysoko rozwiniętych. W tym celu wprowadzono szereg barier (w tym m.in. wysokie taryfy celne) chroniących rynek wewnętrzny przed produktami z zewnątrz. Towarzyszyło temu także rosnące zaangażowanie państwa w sterowanie procesami gospodarczymi.

⁷ Hiszp. Comisión Económica para América Latina y el Caribe.

począwszy od wprowadzenia doktryny Monroe'a w 1823 roku, pozostawał pod wpływem interesów i polityki USA⁸.

Od początku ostatniej dekady XX wieku w krajach Ameryki Łacińskiej następowały intensywne przemiany (polityczne, gospodarcze i społeczne), w wyniku których doszło do wzrostu znaczenia i pozycji tych państw na arenie międzynarodowej. Przejawem tego jest chociażby aktywny udział Brazylii w ramach ONZ oraz w nieformalnym ugrupowaniu BRICS, a także fakt, iż państwo to zajmowało w 2011 roku miejsce 6. gospodarki świata, jak również członkostwo Chile i Meksyku w OECD. Warto w związku z tym przyrzeć się przeobrażeniom, jakie dokonywały się na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat w tej części świata, które spowodowały, iż gospodarki latynoamerykańskie coraz częściej określane są mianem perspektywicznych i postrzegane są jako strategiczni partnerzy przez najważniejszych graczy na arenie międzynarodowej w drugiej dekadzie XXI wieku (w tym przez Stany Zjednoczone, Unię Europejską, Rosję czy Chiny).

Celem podjętym w artykule było ukazanie głównych przejawów przeobrażeń oraz tendencji ewolucji systemu międzynarodowego w Ameryce Łacińskiej na przestrzeni lat 1990—2018 w kontekście wzrostu znaczenia państw latynoamerykańskich na arenie międzynarodowej w drugiej dekadzie XXI wieku. Dolna cezura czasowa została przyjęta ze względu na dokonujący się wówczas rozpad układu bipolarnego na świecie oraz związane z nim zmiany międzynarodowego układu sił, a także wynikające z nich istotne przewartościowania, jakie następowały w zakresie polityk wewnętrznych i zagranicznych państw latynoamerykańskich. Zamiarem autorki było także przedstawienie charakteru współczesnych stosunków politycznych i gospodarczych państw latynoamerykańskich podejmowanych w ramach współpracy na forum wielostronnym, a celem — ukazanie głównych przejawów relacji z najważniejszymi partnerami tego regionu w drugiej dekadzie XXI wieku, w tym ze Stanami Zjednoczonymi, Unią Europejską, Chinami oraz Rosją.

Autorka stara się odpowiedzieć na następujące, sformułowane przez siebie pytania badawcze. Po pierwsze: Jakie były efekty neoliberalnych reform politycznych i gospodarczych przeprowadzanych w krajach regionu Ameryki Łacińskiej w okresie pozimnowojennym dla ich późniejszego miejsca i statusu na arenie międzynarodowej? Po drugie: Jakie są przejawy wzrostu znaczenia państw Ameryki Łacińskiej w międzynarodowych stosunkach politycznych i gospodarczych w drugiej dekadzie XXI wieku? Po trzecie: Jakie są obecnie największe problemy polityczne, gospodarcze i społeczne państw latynoamerykańskich, które utrudniają trwałą i stabilny rozwój gospodarczy, a co za tym idzie umocnienie ich znaczenia na arenie międzynarodowej? Po czwarte: Ja-

⁸ M.F. GAWRYCKI: *Miejsce i rola Ameryki Łacińskiej we współczesnym świecie*. W: *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie*. Red. M.F. GAWRYCKI. Warszawa 2006, s. 22—23.

kie działania należałoby podjąć, by przezwyciężyć obecne kryzysy polityczne i gospodarcze, z jakimi borykają się niektóre państwa tego regionu (zwłaszcza Brazylia, Argentyna i Wenezuela) w drugiej dekadzie XXI wieku?

Kwestie związane z ewolucją systemu międzynarodowego w Ameryce Łacińskiej do czasów rozpadu układu bipolarnego zostały szeroko omówione w literaturze przedmiotu⁹.

Procesy integracyjne i efekty neoliberalnych reform gospodarczych w Ameryce Łacińskiej w okresie pozimnowojennym

W ostatniej dekadzie XX wieku w krajach całego regionu Ameryki Łacińskiej przybrały na sile działania o charakterze integracyjnym. Ze względu na ich natężenie zyskały one miano „nowej fali regionalizmu”¹⁰. Była to odpowiedź na zmiany zachodzące w gospodarce światowej, takie jak wzrost współzależności czy globalizacja¹¹. Przejawem tendencji integracyjnych było między innymi utworzenie w 1991 roku Wspólnego Rynku Południa (Mercosur¹²), który stał

⁹ Wśród pozycji omawiających i poruszających to zagadnienie w literaturze polskiej warto wymienić: W. DOBRZYCKI: *Stosunki międzynarodowe w Ameryce Łacińskiej: historia i współczesność*. Warszawa 2000; J. KUKUŁKA: *Historia współczesna stosunków międzynarodowych*. Warszawa 1996; *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie*. Red. M.F. GAWRYCKI. Warszawa 2006. W odniesieniu do literatury obcojęzycznej warto wymienić takie pozycje, jak: J.M. KATZ: *Structural Reforms, Productivity and Technological Change in Latin America*. Chile 2001; A. OCAMPO, J. MARTIN: *Globalization and Development. A Latin American and Caribbean Perspective*. Stanford 2003; F. HAGOPIAN, S. MAINWARING: *The Third Wave of Democratization in Latin America. Advances and Setbacks*. Cambridge 2005; J.A. OCAMPO, A. UTHOFF: *Gobernabilidad e integración financiera: Ámbito global y regional*. Chile 2004.

¹⁰ J. GOĆŁOWSKA-BOLEK: *Procesy makroekonomiczne...*, s. 116—117.

¹¹ J. SPYRA: *Stosunki Polski z krajami Ameryki Łacińskiej*. W: *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie...*, s. 387.

¹² Mercosur (hiszp. Mercado Común del Sur — Wspólny Rynek Południa) to powstała na mocy traktatu z Asunción, podpisanego 26 marca 1991 r., organizacja gospodarcza utworzona przez Argentynę, Brazylię, Paragwaj i Urugwaj. Obecnie Mercosur jest jedną z największych na świecie unii celnych. W 2012 r. do jej struktur dołączyła Wenezuela, która początkowo posiadała niepełny status członka z prawem do wyrażania opinii, ale bez prawa głosu. Mimo że Wenezuela stała się później pełnoprawnym członkiem Mercosur, to od 1 grudnia 2016 r. została, na wniosek Paragwaju, zawieszona — ze względu na niedostosowanie swoich przepisów prawa do wymogów tej organizacji (w tym, m.in. nieprzestrzeganie reguł demokracji). Boliwia zaś, w 2012 r. podpisała formalny wniosek o akcesję do Mercosur i od tej pory dysponuje prawem zabierania głosu na spotkaniach państw członkowskich. Od 17 lipca 2015 r. trwa procedura włączania Boliwii do Mercosur. Zob. J. GOĆŁOWSKA-BOLEK: *Nowy Mercosur. Integracja gospodarcza jako próba odpowiedzi na wyzwania globalizacji*.

się największą strefą wolnego handlu w Ameryce Południowej. Należą do niego: Brazylia, Argentyna, Urugwaj, Paragwaj i Wenezuela¹³ (w trakcie akcesji jest Boliwia). Status państw stowarzyszonych z Mercosur posiadają cztery kraje regionu latynoamerykańskiego: Chile, Ekwador, Kolumbia i Peru¹⁴. O międzynarodowej randze tego przedsięwzięcia świadczył fakt, że na obszarze czterech państw założycielskich tej organizacji wytwarzano połowę produktu krajowego brutto Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Słabością tej organizacji jest natomiast asymetria gospodarek oraz protekcjonizm gospodarczy w odniesieniu do trzech państw członkowskich — Brazylii, Argentyny i Wenezueli.

Doszło także do zreformowania i ożywienia działalności Organizacji Państw Amerykańskich. Wśród głównych celów OPA po zimnej wojnie znalazły się: popieranie demokracji, ochrona praw człowieka, działania na rzecz budowy zaufania między państwami regionu latynoamerykańskiego, a także dążenie do zrównoważonego i trwałego rozwoju, jak również zmniejszenie strefy ubóstwa oraz walka z przemytem narkotyków.

Na uwagę zasługują także inne formy integracji państw latynoamerykańskich. Przykładowo, w 1993 roku powstał układ mający służyć współpracy gospodarczej — Współpraca Gospodarcza Azji i Pacyfiku (APEC¹⁵), do którego należą: Meksyk (od 1993 r.), Chile (od 1994 r.) oraz Peru (od 1998 r.). W 1992 roku utworzono Północnoamerykański Układ Wolnego Handlu (NAFTA)¹⁶, a także powstało Środkowoamerykańskie Porozumienie o Wolnym Handlu (CEFTA), które zostało podpisane w maju 2004 roku. W 1994 roku do elitarnego ugrupowania Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) został przyjęty Meksyk. Świadczyło to z jednej strony o dążeniach tego państwa do awansu pozycji międzynarodowej, z drugiej zaś — o postrzeganiu go przez środowisko międzynarodowe nie w kategoriach trzecioświatowych, ale państw Pierwszego Świata¹⁷.

W: *Ameryka Łacińska w poszukiwaniu konsensusu*. Red. K.A. KŁOSIŃSKI, M. CZARNACKI. Lublin 2013, s. 189—196.

¹³ Przyjęcie Wenezueli w 2012 r. do struktur tej organizacji pod nieobecność zawieszono wówczas w prawach członka Paragwaju wywołało wiele kontrowersji. Wenezuela do połowy drugiej dekady XXI w. nie spełniła wymogów prawnych Mercosur. Zob. K.J. HINZ: *Wyzwania dla polityki zagranicznej RP wobec Ameryki Łacińskiej i Karaibów (2015—2020 i po 2020 roku)*. Warszawa 2015.

¹⁴ J. STRYJEK: *Współpraca gospodarcza Mercosur z Unią Europejską*. W: *Ameryka Łacińska w poszukiwaniu konsensusu...*, s. 163.

¹⁵ APEC (ang. Asia-Pacific Economic Co-operation).

¹⁶ NAFTA (ang. North American Free Trade Agreement — Północnoamerykański Układ Wolnego Handlu) — umowa zawarta pomiędzy Stanami Zjednoczonymi, Meksykiem i Kanadą, tworząca między tymi państwami strefę wolnego handlu. Porozumienie NAFTA podpisano 17 grudnia 1992 r., weszło w życie 1 stycznia 1994 r.

¹⁷ M.F. GAWRYCKI: *Latynoamerykańska wizja pozimnowojennego porządku międzynarodowego i jej funkcje polityczne*. W: *Porządek międzynarodowy u progu XXI wieku*. Red. R. KUŹNIAR. Warszawa 2005, s. 363.

W 2010 roku do OECD zostało przyjęte także Chile, w trakcie akcesji zaś są Kolumbia i Kostaryka¹⁸.

W wyniku podjętych w latach dziewięćdziesiątych XX wieku neoliberalnych reform gospodarczych krajom regionu latynoamerykańskiego udało się osiągnąć wiele z formułowanych wówczas celów. Sukcesem było przezwyciężenie kryzysu zadłużeniowego, obniżenie hiperinflacji do poziomu kilku- lub kilkunastu procent (np. w Brazylii w ramach wdrożonego Plano Real¹⁹ wskaźnik inflacji zmniejszył się z 5000% do 4% rocznie), obniżenie deficytów w obrotach handlowych, uzyskanie względnej stabilności cen oraz ponowne osiąganie dodatniego PKB (wzrost PKB w latach dziewięćdziesiątych XX w. nie był imponujący — stanowił ok. 1,5%²⁰, jednakże w porównaniu z poprzednią dekadą pozwalał pozytywnie oceniać efekty reform gospodarczych). Powszechniejsze stało się stosowanie zasad swobody handlowej i orientacja proeksportowa²¹; zwiększył się także napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Państwa latynoamerykańskie uzyskały znaczne wpływy ze sprzedaży prywatyzowanych przedsiębiorstw państwowych. Zwiększono również wydatki na cele społeczne (w tym edukację i opiekę zdrowotną), co spowodowało, że znacznie zmniejszył się krąg biedy (z 41% w końcu lat 80. XX w. do 36% pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX w.), a także obniżyły się wskaźniki skrajnego ubóstwa²².

Wiele przemian wewnętrznych, jakie następowały w krajach tej części świata, a także ich zaangażowanie w tworzenie struktur integracji regionalnej powodowało, że państwa regionu Ameryki Łacińskiej coraz bardziej otwierały się na uczestnictwo w międzynarodowych stosunkach gospodarczych, umacniając jednocześnie swoją pozycję na arenie międzynarodowej. Implementacja modelu gospodarki wolnorynkowej miała przyczynić się z jednej strony do konsolidacji demokracji, z drugiej zaś — korzystnie wpływać na rozwój ekonomiczny państw, a co za tym idzie — dobrobyt społeczeństw.

Pod koniec XX wieku podstawowe wskaźniki makroekonomiczne, w tym PKB w wielu krajach tego regionu zaczęły się jednak pogarszać. Efektem prze-

¹⁸ *Stosunki Polska — Ameryka Łacińska i Karaiby*. Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP — http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/inne_kontynenty/ameryka_lacinska_i_karaiby/stosunki_dwustronne_ameryka_lacinska_karaiby/tytul_strony;jsessionid=6365BCE66A1210B71089D3C80B6D2448.cmsap2p (dostęp: 11.01.2018).

¹⁹ Wprowadzony przez prezydenta Fernando H. Cardoso (prezydent Brazylii w latach 1995—2003) plan uzdrowienia i stabilizacji gospodarki brazylijskiej (w tym zmniejszenie inflacji i przeprowadzenie reformy walutowej).

²⁰ J. GUGAŁA: *Ewolucja stosunków gospodarczych w zachodniej hemisferze*. W: *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie...*, s. 162.

²¹ Aczkolwiek udział Ameryki Łacińskiej w eksporcie światowym nadal był niski — poniżej 5%. Za: K. KRZYWICKA: *Ameryka Łacińska między integracją a marginalizacją*. W: *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie...*, s. 178.

²² M.F. GAWRYCKI: *Miejsce i rola Ameryki Łacińskiej...*, s. 19—30.

prowadzanych w początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku reform było między innymi odejście od protekcjonizmu celnego i subsydiowania gospodarki, a także uwolnienie cen. Wprowadzanie tego typu zmian bez jednoczesnej implementacji skutecznych rozwiązań prawnych, które przyczyniłyby się do prawidłowego funkcjonowania wolnego rynku, wolnej konkurencji czy zwalczania korupcji i nepotyzmu, powodowały efekt odwrotny do zamierzonego, jakim był między innymi upadek wielu małych i średnich przedsiębiorstw. W trakcie wprowadzania zasad neoliberalnej polityki gospodarczej zabrakło także pomocy i wsparcia dla tych grup społecznych, dla których odnalezienie się w nowych realiach ekonomicznych było trudniejsze. Dodatkowo zredukowano wydatki na cele społeczne, co spowodowałoubożenie ludności, wzrost bezrobocia, spadek realnej wartości płac oraz pogorszenie jakości opieki zdrowotnej i oświaty. Jednymi z poważniejszych były też problemy ze związkami zawodowymi, broniącymi sztywnego rynku pracy oraz wysokich wynagrodzeń, jakie uzyskiwano w firmach państwowych. Ujawniały się także problemy z legislaturą i sprzecznościami wewnętrznymi systemów prawnych poszczególnych państw.

Wśród przyczyn braku pozytywnych i trwałych efektów stabilizacyjnych wskazuje się kilka czynników, w tym między innymi brak stabilności władzy politycznej, populistyczną retorykę (jej dominacja przez poprzednie dziesięciolecia okazywała się dodatkowym czynnikiem utrudniającym skuteczne wprowadzanie reform w latach dziewięćdziesiątych XX w.), problem z redystrybucją dochodów (będący jedną z głównych przyczyn rozwarstwienia społecznego w państwach Ameryki Łacińskiej), powszechny problem korupcji, nepotyzmu i nadmiernej biurokracji, niestabilną sytuację gospodarczą, problemy społeczne związane z edukacją (duży odsetek analfabetyzmu, problemy związane z ochroną zdrowia) oraz problem produkcji i sprzedaży narkotyków jako głównego źródła dochodu biednych warstw społeczeństwa²³. Ponadto, otwieranie się rynków Europy Środkowo-Wschodniej i rozwój państw azjatyckich ograniczały ewentualne inwestycje.

W konsekwencji, zmiany nie tylko nie przyczyniły się do trwałego rozwiązania podstawowych problemów społecznych i ekonomicznych państw latynoamerykańskich, ale pogłębiły istniejące podziały i nierówności społeczne (powszechny w Ameryce Łacińskiej był pogląd, że reformy gospodarcze służyły głównie wzbogaceniu się najbogatszej części społeczeństwa) oraz niezadowolenie społeczeństwa z efektów neoliberalnych reform²⁴. Rozczarowanie społeczeństw brakiem rychłej poprawy sytuacji ekonomicznej ponownie wykorzystaly partie polityczne posługujące się populistyczną retoryką. W krótkim czasie zyskały one (np. w Wenezueli, Boliwii czy Ekwadorze) przychyłość i poparcie

²³ M.F. GAWRYCKI: *Ameryka Łacińska — wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania rozwoju w dekadzie lat dziewięćdziesiątych*. W: *Globalizacja a stosunki międzynarodowe*. Red. E. HALIZAK, R. KUŹNIAR. Bydgoszcz 2003, s. 359—362.

²⁴ K. KRZYWICKA: *Ameryka Łacińska u progu XXI wieku*. Lublin 2009, s. 110.

znacznej części obywateli. Stanowiło to dodatkowy czynnik utrudniający skuteczne wprowadzanie reform politycznych i gospodarczych.

W efekcie, w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku w Ameryce Łacińskiej miały miejsce liczne kryzysy finansowe, które znacznie ograniczyły zaufanie do tzw. rynków wschodzących (ang. *emerging markets*). Pierwszy z nich rozpoczął się w 1994 roku w Meksyku za czasów prezydentury Ernesto Zedillo. Jego konsekwencją był tzw. *tequila effect* — zjawisko wycofywania się kapitału z rynków o strukturze podobnej do tego objętego kryzysem. Poważne kryzysy miały także miejsce w innych państwach Ameryki Łacińskiej, na przykład w Brazylii (w efekcie którego doszło do znacznej dewaluacji reala), Argentynie (w dużej mierze wynikający z zaniedbań we wprowadzaniu reform)²⁵ oraz w Urugwaju²⁶. Część z nich zażegnana została dzięki pożyczkom przekazywanym na ten cel przez Stany Zjednoczone. Towarzyszyły im niepokoje społeczne i polityczne, a także powrót do haseł populistycznych i antyliberalnej demagogii²⁷. Jak pisze Marcin F. Gawrycki, paradoksalnie kryzys w szczególnym stopniu dotknął te spośród państw regionu latynoamerykańskiego, które bezkrytycznie wcielały w życie reformy neoliberalne i rozwiązania postulowane przez USA i MFW (liberalizację gospodarki, otwarcie na rynki zagraniczne i powiązanie waluty narodowej z dolarem)²⁸. Istotny wpływ na trudną sytuację gospodarczą regionu miało spowolnienie rozwoju gospodarki światowej. Poprawa światowej koniunktury w 2003 roku dość szybko przełożyła się na wzrost wskaźników makroekonomicznych w poszczególnych gospodarkach latynoamerykańskich.

W latach 2002—2006 gospodarki większości państw Ameryki Południowej zanotowały wyraźny wzrost (powyżej 4% PKB). Rezultatem stabilizacji wewnętrznej oraz napływu inwestycji zagranicznych był wzrost dochodu narodowego przekraczający stopę wzrostu PKB. Ponadto w okresie pierwszej dekady XXI wieku miały miejsce liczne pozytywne tendencje. Realizowane są one w dwóch wymiarach: na poziomie międzyregionalnym oraz subregionalnym (z Mercosur, z Paktem Andyjskim, z Ameryką Środkową) oraz z poszczególnymi państwami (zwłaszcza z Chile i Meksykiem). Relacje unijno-latynoamerykańskie charakteryzują się wysokim stopniem zinstytucjonalizowania i oparte są na trzech filarach: współpracy gospodarczej (w tym tworzenie stref wolnego handlu), dialogu politycznym i pomocy rozwojowej oraz humanitarnej²⁹.

²⁵ M.F. GAWRYCKI: *Miejsce i rola Ameryki Łacińskiej...*, s. 30—31.

²⁶ J. GUGAŁA: *Ewolucja stosunków gospodarczych w zachodniej hemisferze...*, s. 162.

²⁷ J. GOCŁOWSKA-BOLEK: *Procesy makroekonomiczne...*, s. 117.

²⁸ M.F. GAWRYCKI: *Ameryka Łacińska — wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania...*, s. 356.

²⁹ J. GOCŁOWSKA-BOLEK: *Obecność Ameryki Łacińskiej w polskiej gospodarce i wymianie handlowej*. W: *Ameryka Łacińska w polskiej polityce*. Red. A. DEMBICZ. Warszawa 2009, s. 35. Zob. też: K. ZAJĄCZKOWSKI: *Ameryka Łacińska w polityce Unii Europejskiej*. W: *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie...*, s. 269.

Intensyfikacja kontaktów Wspólnot Europejskich z regionem Ameryki Łacińskiej nastąpiła w połowie lat osiemdziesiątych XX wieku. Sprzyjało temu przyjęcie do WE Hiszpanii i Portugalii (w 1986 r.)³⁰. Od końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku rozwijane było tzw. strategiczne partnerstwo UE z regionem latynoamerykańskim. W ramach mechanizmu dialogu politycznego wprowadzono w stosunkach między tymi dwoma regionami spotkania na szczytach szefów państw i rządów, a także spotkania na szczeblu ministerialnym UE — Grupa z Rio. Pierwszy szczyt UE — Ameryka Łacińska i Karaiby odbył się w Rio de Janeiro w czerwcu 1999 roku i zapoczątkował partnerstwo strategiczne obydwu regionów³¹. Kolejne spotkania w ramach szczytów organizowane były co dwa lata na przemian po obu stronach oceanu. Do 2013 roku odbywały się szczyty UE — LAC³², natomiast od 2013 roku spotkania organizowane są w formule UE — CELAC³³. Podczas szczytów poruszanych jest wiele różnych tematów ważnych z punktu widzenia bezpieczeństwa obu regionów, jak na przykład: kwestia ochrony demokracji, walka z terroryzmem, zwalczanie biedy i nierówności społecznych, migracje, zwalczanie handlu narkotykami czy gospodarowanie źródłami energii. Niestety efekty szczytów oceniane są jako niewystraszające. Nie przekładają się one na znaczący postęp w zacieśnianiu kontaktów międzyregionalnych, o czym świadczy chociażby długotrwały proces negocjacyjny o nowym układzie o wolnym handlu z Mercosur. Problemem jest fakt, iż w ramach obydwu bloków subregionalnych pojawiają się często rozbieżności utrudniające negocjacje.

Dialog międzyregionalny rozwijany jest także na poziomie parlamentarnym. W 2006 roku wspólne Europejsko-Latynoamerykańskie Zgromadzenie Parla-

³⁰ Państwa te stały się rzecznikami Ameryki Łacińskiej najpierw we Wspólnotach Europejskich, później w UE. Wyrazem tego było podpisanie w połowie lat osiemdziesiątych XX w. wspólnej deklaracji intencji w sprawie rozwoju i intensyfikacji stosunków z państwami Ameryki Łacińskiej. W 1987 r. natomiast WE przyjęły dokument, pt.: „Nowe kierunki stosunków WE z Ameryką Łacińską”.

³¹ J. TVEVAD: *Ameryka Łacińska i Karaiby*. Parlament Europejski — http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/pl/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.6.2.html (dostęp: 5.01.2018).

³² Unia Europejska-Ameryka Łacińska i Karaiby (Latin America and Caribbean — LAC).

³³ CELAC (hiszp. Comunidad de Estados Latinoamericanos y Caribeños — Wspólnota Państw Ameryki Łacińskiej i Karaibów) została utworzona 23 lutego 2010 r. Regionalne stowarzyszenie skupiające — jako pierwsza organizacja tego typu — wszystkie 33 niepodległe państwa Ameryki Łacińskiej i Karaibów (ok. 600 mln mieszkańców). Do zadań CELAC należy: stymulowanie dialogu politycznego w regionie, propagowanie integracji społeczno-kulturalnej, wspieranie wysiłków w zakresie poprawy warunków życia mieszkańców, stymulowanie wzrostu gospodarczego oraz świadczenie dobru wszystkich obywateli. CELAC stanowi forum dialogu i współpracy na rzecz integracji politycznej, gospodarczej, społecznej i kulturalnej w regionie Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Zob. J. GOĆLOWSKA-BOLEK: *Spotkanie na Szczycie Unia Europejska-Ameryka Łacińska i Karaiby*. „NAUKA”, s. 109 — http://www.academia.edu/30597747/SPOTKANIE_NA_SZCZYCIE_UNIA_EUROPEJSKA-AMERYKA_%C5%81ACI%C5%83SKA_I_KARAIBY (dostęp: 5.01.2018).

mentarne (EuroLat), instytucja parlamentarna partnerstwa strategicznego obydwu regionów, zastąpiło konferencje międzyparlamentarne³⁴.

Zinstytucjonalizowane kontakty utrzymywane są przez Unię Europejską z najważniejszymi ugrupowaniami integracyjnymi Ameryki Łacińskiej, a jednocześnie najbardziej liczącymi się na arenie międzynarodowej latynoamerykańskimi strukturami organizacyjnymi, takimi jak: Mercosur³⁵, Wspólnota Andyjska (Boliwia, Ekwador, Kolumbia, Peru) czy Wspólny Rynek Środkowoamerykański (hiszp. Mercado Comun Centro-Americano — MCCA)³⁶ utworzony w 1960 roku przez Kostarykę, Gwatemalę, Nikaragwę, Honduras i Salwador³⁷. Relacje z państwami Karaibów rozwijane są poprzez dialog z CARIFORUM (ang. The Caribbean Forum)³⁸. Warto zauważyć, że z połową kontynentu UE tworzy strefę wolnego handlu (w tym m.in. z SICA³⁹). Ponadto, UE podpisała umowy o wolnym handlu ze wszystkimi państwami członkowskimi zyskującego obecnie na znaczeniu w Ameryce Łacińskiej Sojuszu Pacyfiku (tj. Chile, Kolumbią, Meksykiem i Peru). Jak przewiduje wielu ekspertów, ugrupowanie to w niedługim czasie powinno stać się istotnym partnerem UE⁴⁰. Z większością państw tego regionu i ugrupowaniami integracyjnymi Unia zawarła już umowy stowarzyszeniowe. Jak wspomniano, UE negocjuje aktualnie umowę stowarzyszeniową oraz wymianę oferty handlowej z Mercosur, a także porozumienie z Kubą w sprawie dialogu politycznego i współpracy (które ma zastąpić Wspólne Stanowisko UE z 1996 r. — obowiązującą formalnie podstawę polityki unijnej wobec Hawany), jak również modernizację i aktualizację

³⁴ J. TVEVAD: *Ameryka Łacińska i Karaiby...*

³⁵ W 1991 r. zostały nawiązane pierwsze kontakty pomiędzy Wspólnotami Europejskimi a Mercosur. Rok później podpisano Porozumienie o Współpracy Międzyinstytucjonalnej i Wzajemnych Konsultacjach. Podstawą wzajemnych stosunków stała się Międzyregionalna Umowa Ramowa o Współpracy (ang. Interregional Framework Co-operation Agreement) podpisana 15 grudnia 1995 r. w Madrycie (w trakcie drugiej prezydencji Hiszpanii).

³⁶ Zob. J. GOĆŁOWSKA-BOLEK: *Obecność Ameryki Łacińskiej w polskiej gospodarce...*, s. 35.

³⁷ *Stan i perspektywy stosunków gospodarczych Polski z krajami Ameryki Łacińskiej*. Red. A. DEMBICZ ET AL. Warszawa 1997, s. 83.

³⁸ Utworzone w 1992 r. Forum Karaibskie (CARIFORUM) jest podgrupą w ramach państw AKP (Afryki, Karaibów i Pacyfiku) i służy, jako platforma dialogu gospodarczego z Unią Europejską. W jego skład wchodzi 15 państw Wspólnoty Karaibskiej wraz z Republiką Dominikany. W 2008 r. państwa te podpisały Umowę o partnerstwie gospodarczym z Unią Europejską.

³⁹ System Integracji Środkowoamerykańskiej — SICA (hiszp. Sistema de la Integración Centroamericana) utworzony w 1993 r.

⁴⁰ K.J. HINZ: *Wyzwania dla polityki zagranicznej RP...*, s. 33. Status obserwatora SP posiada już ponad 40 państw z kilku kontynentów: większość państw unijnych (w tym: Republika Federalna Niemiec, Słowacja, Hiszpania, Finlandia, Francja, Belgia, Włochy, Portugalia, Wielka Brytania, Czechy, Rumunia, Austria, Szwecja, Dania, Węgry, Grecja, Polska), a także USA, Kanada, Chiny i Australia (stan na koniec 2017 r.).

cję umów stowarzyszeniowych z Meksykiem i Chile oraz Wspólną karaibsko-unijną strategię partnerstwa i porozumienie o partnerstwie gospodarczym UE — CARIFORUM⁴¹.

Pogłębienie i rozszerzenie współpracy UE z państwami latynoamerykańskimi w ramach polityki rozwojowej i pomocy humanitarnej realizowanej w wymiarze dwustronnym i regionalnym nastąpiło w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Wartość unijnej pomocy rozwojowej szacuje się na około 2 mld EUR rocznie. Jest ona przeznaczana głównie na walkę z ubóstwem i nierównościami społecznymi, konsolidację dobrego rządzenia i promocję pokoju, a także współpracę gospodarczą, rozwój handlu czy wsparcie dla integracji regionalnej⁴². Głównymi donatorami są: Komisja Europejska, Niemcy, Hiszpania i Holandia, największymi beneficjentami zaś — kraje Ameryki Środkowej i państwa andyjskie⁴³. Jednym z instrumentów unijnej pomocy rozwojowej są tzw. programy horyzontalne UE. Ich głównym celem jest wzmocnienie współpracy UE z Ameryką Łacińską w takich dziedzinach, jak: przedsiębiorczość i inwestycje, administracja samorządowa i szkolnictwo wyższe⁴⁴.

Jak już zaznaczono, Unia Europejska jest, zaraz po Stanach Zjednoczonych, drugim najważniejszym partnerem handlowym Ameryki Łacińskiej i pierwszym w odniesieniu do krajów Mercosur. Zajmuje także pozycję pierwszego inwestora (40% BIZ, których wartość skumulowana wynosi ok. 400 mld EUR) i donatora w krajach tego regionu. W 2004 roku eksport UE do państw latynoamerykańskich wyniósł 53,3 mld EUR (5,7% ogólnego eksportu UE), import zaś — 63,1 mld EUR (6,2% ogólnego importu UE). W wielkościach względnych udział obrotów handlowych z Ameryką Łacińską to około 6,0% całości wymiany handlowej UE. W przypadku krajów latynoamerykańskich na UE przypada około 13,5% całości obrotów krajów tego regionu. Obroty handlowe UE z regionem Ameryki Łacińskiej i Karaibów niemal podwoiły się w ciągu ubiegłej dekady i osiągnęły w 2015 roku wartość ponad 200 mld EUR (dla porównania w 2010 r. było to 121 mld EUR)⁴⁵.

Wśród głównych towarów importowanych z Ameryki Łacińskiej przez kraje europejskie znajdują się przede wszystkim produkty przemysłu rolnospożywczego, energetycznego i wydobywczego, a także wyroby przemysłu tekstylnego i elektronicznego. W strukturze unijnego eksportu do krajów tego regionu dominują z kolei: maszyny, sprzęt transportowy oraz chemikalia⁴⁶. Do kluczowych partnerów handlowych regionu zalicza się: Hiszpanię, Niemcy,

⁴¹ K.J. HINZ: *Wyzwania dla polityki zagranicznej RP...*, s. 21—22.

⁴² *Ibidem*, s. 22.

⁴³ J. GOŚCŁOWSKA-BOLEK: *Obecność Ameryki Łacińskiej w polskiej gospodarce...*, s. 35.

⁴⁴ K. ZAJĄCZKOWSKI: *Ameryka Łacińska w polityce Unii Europejskiej...*, s. 284—285.

⁴⁵ J. ŁAPAJ: *Polityka zagraniczna Polski wobec Ameryki Łacińskiej...*, s. 164—165.

⁴⁶ K.J. HINZ: *Wyzwania dla polityki zagranicznej RP...*, s. 21.

Francję, Holandię i Włochy. Głównymi odbiorcami unijnych towarów są zaś: Meksyk, Brazylia, Argentyna, Chile i Wenezuela⁴⁷.

Istotną płaszczyzną relacji unijno-latynoamerykańskich jest płaszczyzna naukowa. Szczególnie wartym podkreślenia jest program Alfa Puentes, który mieści się w idei szerzenia procesu bolońskiego oraz promocji Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego w kontekście globalnym⁴⁸. Koncepcja ta jest jednym z głównych obszarów aktywności Europejskiego Stowarzyszenia Uniwersytetów (ang. European Universities Association — EUA)⁴⁹. Celem projektu Alfa jest zacieśnianie współpracy pomiędzy stowarzyszeniami uniwersyteckimi UE i Ameryki Łacińskiej, a także pomoc europejskich partnerów w modernizacji i koordynacji systemów szkolnictwa wyższego w krajach Ameryki Środkowej i Południowej. Wspólne inicjatywy edukacyjne mają na celu zapewnienie wysokiej jakości kształcenia, usprawnienie uznawalności dyplomów i kwalifikacji, a także stworzenie systemu kwalifikacji zawodowych i zwiększenie mobilności akademickiej.

Współpraca UE z regionem Ameryki Łacińskiej i Karaibów przyczynia się do wzrostu gospodarczego państw unijnych i poprawy sytuacji na europejskim rynku pracy. Dla krajów latynoamerykańskich z kolei jest to szansa na ułatwienie sobie wejścia na ścieżkę zrównoważonego rozwoju i dostępu do nowoczesnych technologii. Na odbywającym się w kwietniu 2015 roku posiedzeniu Rady do Spraw Zagranicznych, Wysoka Przedstawiciel UE, Federica Mogherini stwierdziła, że jeśli UE chce pozostać globalnym aktorem, to nie może sobie pozwolić na rozluźnienie stosunków z regionem latynoamerykańskim⁵⁰.

Szczyt szefów państw i rządów UE — CELAC, który odbył się w czerwcu 2015 roku w Brukseli, sprzyjał ożywieniu relacji biregionalnych Unii Europejskiej i Ameryki Łacińskiej. Podjęto na nim decyzję o wzmocnieniu skoordynowanych działań i współpracy obu regionów na forum ONZ w zakresie zbieżnych kwestii o zasięgu globalnym, takich jak: klimat, agenda rozwojowa po 2015 roku, nieproliferaacja broni masowego rażenia oraz zwalczanie przestępczości narkotykowej⁵¹.

⁴⁷ J. GOCŁOWSKA-BOLEK: *Obecność Ameryki Łacińskiej w polskiej gospodarce...*, s. 35.

⁴⁸ *Alfa Puentes*, Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich — http://www.krasp.org.pl/pl/projekty_eua_alfa/alfa_puentes (dostęp: 25.01.2018).

⁴⁹ Europejskie Stowarzyszenie Uniwersytetów (ang. European University Association — EUA), jest to organizacja powstała w 2001 r., skupiająca uczelnie wyższe z Europy, w celu ujednoczenia procesu kształcenia studentów oraz prowadzenia badań w ramach szerszej inicjatywy unijnej — procesu bolońskiego.

⁵⁰ K.J. HINZ: *Wyzwania dla polityki zagranicznej RP...*, s. 21—22.

⁵¹ *Stosunki Polska — Ameryka Łacińska i Karaiby...*

Zakończenie

Ameryka Łacińska jest regionem zróżnicowanym pod względem poziomu rozwoju gospodarczego, politycznego, technologicznego i społecznego. Na jej miejsce i rolę w stosunkach międzynarodowych w pierwszej i połowie drugiej dekady XXI wieku oraz na zmianę jej peryferyjnego charakteru w gospodarce światowej wpłynęło z jednej strony zakończenie rywalizacji zimnowojennej i proces globalizacji, z drugiej zaś wynikające z tych tendencji przemiany o charakterze polityczno-ideologicznym, instytucjonalnym i gospodarczo-technologicznym, zapoczątkowane w krajach latynoamerykańskich pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku. Przyczyniły się one do awansu pozycji zajmowanej w stosunkach międzynarodowych przez kraje tej części świata⁵².

Na podstawie przeprowadzonej w artykule analizy autorce udało się odpowiedzieć na postawione we wstępie pytania badawcze.

Udzielając odpowiedzi na pierwsze z postawionych we wstępie pytań badawczych, należy stwierdzić, iż zainicjowany pod koniec XX wieku w państwach Ameryki Łacińskiej proces budowy gospodarek rynkowych korzystnie wpłynął na wzrost gospodarczy tych państw, pomagając im przezwyciężyć niedorozwój⁵³. Sprzyjał on nie tylko otwieraniu się gospodarek latynoamerykańskich na współpracę międzynarodową, ale także zacieśnianiu współpracy w ramach regionalnych ugrupowań gospodarczych o charakterze integracyjnym, czego przejawem było między innymi utworzenie w 1991 roku organizacji Mercosur czy w 2011 roku Sojuszu Pacyfiku. Mimo fali kryzysów gospodarczych, jaka miała miejsce w połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku w wielu państwach tego regionu, ostatecznie rozwiązania wolnorynkowe przyczyniły się do wzrostu gospodarczego, zwiększenia zakresu bezpośrednich inwestycji zagranicznych oraz wymiany handlowej, a także wzrostu zaangażowania i udziału państw latynoamerykańskich w międzynarodowych organizacjach i instytucjach o charakterze gospodarczym.

Biorąc pod uwagę pozycję geopolityczną, polityczną, gospodarczą, a także militarną i demograficzną, do państw latynoamerykańskich o największym potencjale w stosunkach międzynarodowych zalicza się obecnie: Brazylię, Meksyk, Argentynę oraz Chile. Państwa te są promotorami i aktywnymi aktorami procesów regionalnej i międzynarodowej współpracy politycznej i gospodarczej. Kolumbia z kolei jest największą potęgą węglową w regionie odnotowującą pozytywne tendencje ekonomiczne (szybki wzrost gospodarczy, zwiększenie

⁵² K. KRZYWICKA: *Ameryka Łacińska między integracją a marginalizacją...*, s. 176—177.

⁵³ E. HALIŹAK: *Południe (państwa rozwijające się — Trzeci Świat)*. W: *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*. Red. E. HALIŹAK, R. KUŹNIAR. Warszawa 2006, s. 465.

przypływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych), co powoduje, że również jest postrzegana, jako kraj o gospodarce wschodzącej⁵⁴.

Warto odnotować, że mimo kryzysu gospodarczego, który rozpoczął się w krajach Ameryki Łacińskiej w 2009 roku, udało się, zgodnie z raportem Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP), zredukować bezrobocie w miastach do 6,8%, tj. do najniższego od 1990 roku poziomu. Szacuje się, że począwszy od 2003 roku około 73 mln mieszkańców Ameryki Łacińskiej wyszło z biedy, zaś między 2003 a 2010 rokiem średni dochód w krajach regionu wzrósł o 30%. Oznacza to, że prawie 1/3 populacji tego regionu zaliczana jest do klasy średniej⁵⁵. W samej Brazylii, za czasów prezydentury Inacio Luli da Silvy (2003—2011), między innymi dzięki wprowadzeniu programu Bolsa Família (warunkowych transz pieniężnych skierowanych do najbiedniejszych) udało się doprowadzić do wyjścia z biedy oraz awansu społecznego ponad 40 mln ludzi (co przy 200-milionowej społeczności tego kraju jest znaczącym osiągnięciem).

Odnosząc się do drugiego z postawionych w artykule pytań badawczych, można wskazać wiele przejawów wzrostu znaczenia Ameryki Łacińskiej we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Kraje tego regionu uważane są za coraz bardziej liczących się na arenie międzynarodowej aktorów stosunków globalnych. Państwa latynoamerykańskie otwierają się na uczestnictwo w gospodarce światowej, czemu służy zawieranie międzynarodowych porozumień o wolnym handlu, a także licznych umów integracyjnych i bilateralnych. Gospodarki Ameryki Łacińskiej należą obecnie do rynków szybko i dynamicznie rozwijających się⁵⁶, o licznej i młodej populacji z rosnącą stabilnie siłą nabywczą i umacniającą się klasą średnią. Kraje tego regionu zgłaszają coraz większe potrzeby i możliwości konsumpcyjne i inwestycyjne⁵⁷, co przekłada się na intensyfikację ich współpracy między innymi z partnerami azjatyckimi czy największymi gospodarkami europejskimi. W okresie od roku 1990 do roku 2012 udział Ameryki Łacińskiej w światowym wzroście PKB utrzymywał się na zbliżonym poziomie 8%—9%⁵⁸.

⁵⁴ Analitycy rynku zaliczają Kolumbię do tzw. grupy CIVITES („nowe BRIC”), do której należą też Indonezja, Wietnam, Egipt, Turcja i Republika Południowej Afryki. Zob. U. KLONOWSKA: *Wstęp*. W: *Rynki zagraniczne dla polskiego biznesu...*, s. 10.

⁵⁵ J. SPRYSAK: *Kryteria konsensusu waszyngtońskiego*. W: *Ameryka Łacińska w poszukiwaniu konsensusu...*, s. 59.

⁵⁶ O tym, jak duże było tempo rozwoju Brazylii, najlepiej świadczy fakt, iż gospodarka tego kraju w 2010 r. osiągnęła taki poziom, jaki przewidywano w przypadku tego państwa dopiero w 2020 r. Zob. A. GRZYWACZ: *BRICS — przejawy brazylijskiej mocarstwowości...*, s. 120.

⁵⁷ J. GOCŁOWSKA-BOLEK: *Ameryka Łacińska jako region niewykorzystanych możliwości dywersyfikacji polskiego eksportu*. W: *Polska — Ameryka Łacińska, historia — polityka — gospodarka — kultura*. Red. M. DRGAS ET AL. Toruń 2014, s. 59.

⁵⁸ K.J. HINZ: *Wyzwania dla polityki zagranicznej RP...*, s. 13.

Z kolei wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach wyniosła na początku drugiej dekady XXI wieku niemal 175 mld USD, stanowiąc 12% przepływu BIZ na świecie⁵⁹. Głównymi odbiorcami inwestycji zagranicznych są Brazylia, Meksyk oraz Chile, największymi inwestorami w regionie zaś pozostają Stany Zjednoczone oraz Holandia. Coraz większe znaczenie wśród inwestorów zyskują także Chiny, Rosja i Indie. Zagraniczne inwestycje kapitałowe lokowane są przede wszystkim w przemyśle wydobywczym, sektorze telekomunikacyjnym, w energetyce oraz w sektorze turystycznym. To właśnie te obszary gospodarki charakteryzuje w związku z tym największa dynamika wzrostu⁶⁰.

Według danych Banku Światowego z 2014 roku, kraje takie jak: Brazylia, Meksyk i Argentyna, znalazły się na liście trzydziestu największych gospodarek świata pod względem wielkości PKB. Kolumbia, Chile, Peru oraz Wenezuela mieściły się natomiast w pierwszej pięćdziesiątce. Dla porównania, Polska zajęła 25. miejsce. Do niedawna, na początku drugiej dekady XXI wieku, Brazylia zajmowała 6. (a przejściowo 5.) miejsce w rankingu największych gospodarek świata (PKB nominalne tego kraju w 2011 r. wyniosło 2 505 mln USD), wyprzedzając Wielką Brytanię (której PKB nominalne w tym samym roku wyniosło 2 449 mln USD). Największy kraj Ameryki Południowej był uważany wówczas za wzorzec łączenia modernizacji i gospodarki wolnorynkowej z walką przeciwko wykluczeniu społecznemu. Warto dodać, że na liście największych eksporterów i importerów na świecie Brazylia zajmowała odpowiednio 25. i 21. miejsce⁶¹.

Istotny jest także aktywny udział państw latynoamerykańskich w organizacjach międzynarodowych. Meksyk oraz Chile są państwami członkowskimi OECD, Brazylia zaś zaliczana jest do mocarstw wschodzących i od wielu lat zwiększa swoje zaangażowanie w sprawach o znaczeniu globalnym, w tym na forum ONZ. Brazylijczycy pełnią wiele ważnych funkcji w instytucjach tej organizacji, a także uczestniczą w misjach wojskowych (w tym na Bliskim Wschodzie, na Cyprze, w Mozambiku czy w Angoli). W 2004 roku Brazylia przejęła dowództwo nad misją na Haiti. Warto zauważyć, że przejście dowództwa nad misją z ramienia ONZ przez państwo z Ameryki Łacińskiej miało miejsce po raz pierwszy w historii tej organizacji. Warto także podkreślić, że Brazylia aspiruje do uzyskania statusu stałego członka RB ONZ, tworząc wraz z Niemcami,

⁵⁹ Według rankingu World Economic League Table CEBR, Brazylia zajmowała w 2011 r. 6. miejsce wśród największych gospodarek świata. Coroczne wzrosty realnego PKB tego kraju były widocznie wyższe, od tych europejskich (w 2011 r. Brazylia wytworzyła PKB rzędu 2,47 bln USD). Zob. A. MACKIEWICZ: *Co warto wiedzieć o gospodarce*. Portal Promocji Eksportu — <https://brazil.trade.gov.pl/pl/gospodarka/3,co-warto-wiedziec-o-gospodarce.html> (dostęp: 9.01.2018). Zob. też: K.J. HINZ: *Wyzwania dla polityki zagranicznej RP...*, s. 12.

⁶⁰ K. KRZYWICKA: *Ameryka Łacińska u progu XXI wieku...*, s. 31..

⁶¹ J. ŁAPAJ: *Polityka zagraniczna Polski wobec Ameryki Łacińskiej...*, s. 145.

Japonią i Indiami grupę G4 (Brazylia jest zaraz po Japonii drugim, najczęściej wybieranym niestałym członkiem Rady Bezpieczeństwa ONZ). Kraj ten należy także do grupy G7 oraz G20.

Odnosząc się do trzeciego z postawionych we wstępie artykułu pytań badawczych, należy stwierdzić, iż mimo wielu pozytywnych zjawisk oraz tendencji politycznych oraz gospodarczych (kraje latynoamerykańskie w obliczu kryzysu gospodarczego z 2008 r. okazały się jednym z bardziej stabilnych i odpornych na zawirowania finansowe świata regionów)⁶², a także społecznych, państwa Ameryki Łacińskiej nadal borykają się z poważnymi problemami w sferze gospodarczej i społecznej.

Jednym z ważniejszych problemów kilku państw tego regionu jest zadłużenie zagraniczne⁶³. Kraje Ameryki Łacińskiej należą do najbardziej zadłużonych na świecie. Problem ten w dużej mierze dotyczy Brazylii⁶⁴, ale także Argentyny, Meksyku, Wenezueli, Kolumbii, Peru i Ekwadoru⁶⁵. W okresie sprzyjającej państwom latynoamerykańskim sytuacji ekonomicznej, tj. utrzymywaniu się wysokich cen surowców, które kraje te dostarczają na rynki światowe, mają one możliwość przeznaczenia nadwyżek w obrotach handlowych na spłatę zadłużenia zagranicznego. Problem pojawia się jednak w sytuacji recesji światowej gospodarki, co prowadzi do ograniczenia eksportu towarów nisko przetworzonych, a co za tym idzie zmniejszenia środków na obsługę zadłużenia zagranicznego. Wiąże się to z faktem, iż wprowadzany od lat dziewięćdziesiątych XX wieku model rozwoju gospodarczego oparty między innymi na zasadach Konsensu Waszyngtońskiego nie wpłynął w wystarczającym stopniu na zmianę tradycyjnej roli regionu jako dostawcy surowców i żywności na rynek światowy.

Niekorzystnym zjawiskiem są problemy gospodarcze największego państwa Ameryki Południowej, a także inflacja, która znajduje się obecnie (stan na koniec 2017 r.) na wyższym poziomie niż wyznaczona przez bank centralny Brazylii pożądana wartość w wysokości 4,5%. Problemem jest także niestabilność finansowa i niewypłacalność oraz wysoki wskaźnik inflacji Argentyny. Najwyższy w regionie Ameryki Łacińskiej poziom inflacji odnotowała natomiast

⁶² Zob. więcej: *The International Financial Crisis and Its Implications for Latin America and the Caribbean*. Santiago de Chile 2012.

⁶³ W Ameryce Łacińskiej i na Karaibach skoncentrowane jest ok. 40% globalnego zadłużenia krajów rozwijających się. Zob. J. SPRYSAK: *Kryteria konsensusu waszyngtońskiego...*, s. 47.

⁶⁴ Zadłużenie gospodarki brazylijskiej wynosiło w 2014 r. 240 mld USD. Wskaźniki te stopniowo ulegają jednak zmniejszeniu — w 2015 r. zadłużenie zagraniczne tego kraju wyniosło już 180 mld USD. Zob. J. GOĆLOWSKA-BOLEK: *Ameryka Łacińska jako region niewykorzystanych możliwości...*, s. 57; A. MACKIEWICZ: *Co warto wiedzieć o gospodarce...*

⁶⁵ J. GOĆLOWSKA-BOLEK: *Ameryka Łacińska jako region niewykorzystanych możliwości...*, s. 57.

w połowie drugiej dekady XXI wieku Wenezuela, która boryka się jednocześnie z recesją gospodarczą i poważnymi problemami politycznymi i społecznymi⁶⁶.

Istotny problem w wielu krajach Ameryki Łacińskiej nadal stanowi korupcja oraz związana z tym zjawiskiem słabość systemów sądownictwa⁶⁷ (np. w Wenezueli czy Ekwadorze). W efekcie utrzymuje się wysoki poziom przemocy i przestępczości. Jedne z najwyższych na świecie wskaźników zabójstw odnotowuje się w Salwadorze (70 na 100 tys. mieszkańców), Hondurasie (91 na 100 tys. mieszkańców) i Wenezueli. Z przestępczością zorganizowaną (w tym z nielegalnym handlem bronią) zmagają się także Brazylia, Meksyk i Argentyna⁶⁸. Problematycznym z punktu widzenia przestępczości jest także obszar tzw. potrójnej granicy, czyli terytorium pomiędzy trzema państwami: Argentyną, Brazylią i Paragwajem. Koncentruje się tam różnego rodzaju nielegalna działalność (w tym piractwo materiałów audiowizualnych oraz markowych wyrobów).

Warto natomiast podkreślić, że w pierwszej i drugiej dekadzie XXI wieku w Ameryce Południowej praktycznie nie występowały zagrożenia związane z konfliktami w wymiarze lokalnym czy regionalnym. Dawne spory graniczne nie stanowią dziś otwartego problemu, wieloletnia zaś wojna domowa w Kolumbii ma szansę zakończyć się trwałym porozumieniem z FARC. Jest to także najmniej zmilitaryzowany region świata, stanowiący od czasu podpisanego w 1967 roku układu z Tlatelolco strefę bezatomową.

Strategia otwarcia i dostosowania się do wymagań globalnego systemu rynkowego została okupiona wysokimi kosztami społecznymi. Mimo iż w ostatnich dekadach w wielu państwach Ameryki Łacińskiej udało się zmniejszyć problem wykluczenia społecznego, wpływając na wzrost klasy średniej, to nadal problemem społeczno-gospodarczym państw latynoamerykańskich pozostają duże dysproporcje ekonomiczne i fragmentaryzacja społeczeństwa. Istotne dysproporcje występują także pomiędzy poszczególnymi krajami regionu latynoamerykańskiego. Państwami o najwyższych wskaźnikach skrajnego ubóstwa są: Boliwia, Gwatemala, Haiti, Honduras i Paragwaj. Wśród państw, które odnotowują najniższe wartości tego wskaźnika, znajdują się: Kostaryka, Panama, a także Chile i Urugwaj. Należy mieć na uwadze, że wysoki wskaźnik ubóstwa i niewystarczające programy społeczne sprzyjają przejmowaniu władzy przez populistycznych przywódców. Według sondażu zamieszczonego w raporcie UNDP⁶⁹, aż 54,7% mieszkańców Ameryki Łacińskiej zgodziłoby się na rząd autorytarny, gdyby ten skutecznie rozwiązał podstawowe problemy społeczne tego regionu⁷⁰.

⁶⁶ J. ŁAPAJ: *Polityka zagraniczna Polski wobec Ameryki Łacińskiej...*, s. 147–148.

⁶⁷ K.J. HINZ: *Wyzwania dla polityki zagranicznej RP...*, s. 14.

⁶⁸ Ibidem, s. 14.

⁶⁹ United Nations Development Programme.

⁷⁰ K. KRZYWICKA: *Ameryka Łacińska między integracją a marginalizacją...*, s. 187–120.

W krajach Ameryki Łacińskiej nadal w pewnym stopniu problemem jest bezrobocie, które obok nierówności społecznej i ubóstwa jest podstawowym czynnikiem wpływającym na marginalizację państw tego regionu w systemie międzynarodowym w XXI wieku. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku odnotowano 3-procentowy wzrost stopy bezrobocia, w pierwszej zaś dekadzie XXI wieku utrzymywał się on na poziomie 10%. Wśród krajów odnotowujących najwyższą stopę bezrobocia znajdują się: Kolumbia, Wenezuela i Jamajka⁷¹. Charakterystyczne jest istnienie dużej liczby ofert pracy w sektorze nieformalnym⁷².

Problem bezrobocia wiąże się z innym negatywnym i jednocześnie wielowymiarowym zjawiskiem transnarodowym występującym w krajach Ameryki Łacińskiej, jakim jest produkcja i sprzedaż narkotyków. Wśród państw tranzytowych prym wiodą Ekwador i Meksyk. Największymi producentami narkotyków (zwłaszcza kokainy) spośród państw tego regionu są natomiast Kolumbia, Boliwia i Peru⁷³. Problem ten negatywnie wpływa na bezpieczeństwo zarówno regionalne, jak i międzynarodowe oraz na postrzeganie krajów latynoamerykańskich na świecie. Podejmowane przez państwa Ameryki Łacińskiej i USA próby jego rozwiązania okazywały się jednak nieskuteczne. Jednostronne działania mające na celu wyeliminowanie produkcji narkotyków w krajach Ameryki Łacińskiej (nie stwarzając przy tym alternatywnych źródeł utrzymania dla ludności⁷⁴) z pominięciem działań zwalczających popyt na ten towar w krajach wysoko uprzemysłowionych nie przynoszą zamierzonego efektu zmniejszenia produkcji i sprzedaży narkotyków. Problemem jest także fakt, że biznes narkotykowy zakorzenił się w politycznej, gospodarczej i kulturowej strukturze życia społeczeństw latynoamerykańskich, stanowiąc jednocześnie najbardziej lukratywne źródło dochodu.

Odpowiadając na czwarte, ostatnie, z postawionych we wstępie pytań badawczych dotyczących działań, jakie należałoby podjąć, by przezwyciężyć obecne kryzysy polityczne i gospodarcze, które mają miejsce w drugiej dekadzie XXI wieku w Brazylii, Argentynie i Wenezueli, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na przyczyny obecnych kryzysów.

Można wymienić wiele powodów leżących u podstaw kryzysów politycznych i gospodarczych państw latynoamerykańskich. Zaliczają się do nich

⁷¹ J. SPRYSAK: *Kryteria konsensusu waszyngtońskiego...*, s. 59.

⁷² K. KRZYWICKA: *Ameryka Łacińska między integracją a marginalizacją...*, s. 187.

⁷³ W 2006 r. na liście największych producentów i państw tranzytowych narkotyków sporządzonej przez Departament Stanu USA na 20 uwzględnionych w raporcie państw aż 12 pochodziło z Ameryki Łacińskiej.

⁷⁴ Kontrowersyjnym był realizowany w 2002 r. przez rząd kolumbijski we współpracy z USA, tzw. Plan Kolumbia. Sposobem na ograniczenie dotychczasowej uprawy koki i maku miało być niszczenie na szeroką skalę upraw tych roślin. Akcja przyniosła jednak efekt krótkotrwały, gdyż radykalnym działaniom nie towarzyszyły alternatywne, systemowe rozwiązania, które mogłyby zastąpić dochodowy biznes, pozwalając jednocześnie na zapewnienie źródła dochodu ludności zajmującej się uprawą.

między innymi: niewłaściwa polityka monetarna i fiskalna, korupcja czy nieodpowiednie gospodarowanie budżetem państwa. Należy jednak przede wszystkim zwrócić uwagę na fakt, iż gospodarki latynoamerykańskie w dużej mierze charakteryzuje monokulturowość. Państwa te pełniły zazwyczaj w stosunkach międzynarodowych rolę zaplecza surowcowego dla wysoko uprzemysłowionych państw świata. W konsekwencji w zasadniczej mierze kondycja gospodarek państw Ameryki Łacińskiej uzależniona jest od cen surowców na świecie. Ich wzrost powodował znaczne przyspieszenie najważniejszych wskaźników makroekonomicznych, ich spadek zaś był niejednokrotnie przyczyną kryzysów gospodarczych. Warto dla przykładu zaznaczyć, że w przypadku Wenezueli aż 95% przychodów tego państwa pochodzi ze sprzedaży ropy naftowej. Zjawisko, które obserwuje się w państwach latynoamerykańskich, nosi w ekonomii miano tzw. choroby holenderskiej (ang. *dutch disease*), która charakteryzuje się regresem gospodarczym spowodowanym odkryciem i intensywną eksploatacją złóż surowców naturalnych, wraz z jednoczesnym zaniedbywaniem innych sektorów gospodarki⁷⁵.

Jedną z najczęstszych przyczyn pogarszającej się koniunktury gospodarczej państw latynoamerykańskich jest także spadek tempa wzrostu gospodarczego państw importujących surowce. Miało to miejsce chociażby w 2014 roku wskutek spadku tempa wzrostu gospodarczego Chin — jednego z największych importerów surowców latynoamerykańskich.

Wydaje się, że kluczową dla przezwyciężenia obecnych kryzysów gospodarczych oraz zapobieżenia kolejnym tego typu problemom ekonomicznym państw tego regionu jest zmiana modelu rozwoju gospodarczego państw latynoamerykańskich poprzez rozwój nowoczesnych i innowacyjnych sektorów gospodarki. Pożądanym jest wzrost konkurencyjności towarów przemysłowych, w odniesieniu do których wahania cen na rynkach światowych są znacznie mniejsze niż w przypadku surowców. Mimo że jest to proces długotrwały to wydaje się, że jest jednocześnie jedynym sposobem na przezwyciężenie obecnych problemów gospodarczych, a także zmniejszenie zależności gospodarek latynoamerykańskich od wahań cen surowców na rynkach światowych.

Istnieje także potrzeba wzmocnienia współpracy regionalnych instytucji finansowych w zwalczaniu istniejących kryzysów gospodarczych oraz w zakresie polityki prewencyjnej. Jednym z wyzwań pojawiających się obecnie w zakresie integracji latynoamerykańskiej na rzecz przezwyciężania kryzysów gospodarczych jest zwiększenie koordynacji polityk makroekonomicznych państw Ameryki Łacińskiej oraz zwiększenie stabilności dwustronnych kursów wymiany pomiędzy krajami tego regionu. Wskazany jest także wzrost wymiany informacji na temat kwestii istotnych dla międzynarodowej stabilności finans-

⁷⁵ Zob. *Globalization and development. A Latin American and Caribbean Perspective*. Eds. J.A. OCAMPO, J. MARTIN. Santiago de Chile 2003, s. 41—44.

wej, takich jak regulacje ostrożnościowe w sektorze finansowym i w zakresie przepływu kapitału. Wzmocnieniu współpracy w zakresie polityk finansowych w państwach latynoamerykańskich może sprzyjać działalność instytucji międzynarodowej współpracy finansowej, takich jak: latynoamerykański fundusz rezerwowy (hiszp. Fondo Latinoamericano de Reservas — FLAR) oraz umowa o wzajemnych płatnościach i kredytach (CPCR) latynoamerykańskiego stowarzyszenia integracyjnego ALADI (hiszp. Asociación Latinoamericana de Integración — Stowarzyszenie Integracji Latynoamerykańskiej)⁷⁶.

W kontekście obecnych problemów politycznych w Ameryce Łacińskiej warto zaznaczyć, że większość państw latynoamerykańskich cechuje jednak stabilność polityczna. Należy podkreślić, iż aferom korupcyjnym w Brazylii (w 2016 i w 2017 r.) czy kryzysowi politycznemu w Wenezueli (w 2017 r.), towarzyszyły wielomilionowe protesty społeczne obywateli manifestujących swoje niezadowolenie i brak zgody na taki rodzaj rządów. Jest to zjawisko tym bardziej istotne, że do tej pory panowało społeczne przyzwolenie na korupcję w wielu krajach latynoamerykańskich.

Zainicjowane w latach dziewięćdziesiątych XX wieku w większości państw Ameryki Łacińskiej przemiany polityczne i gospodarcze związane z demokratyzacją systemów politycznych oraz liberalizacją gospodarek niewątpliwie przyniosły wiele pozytywnych efektów. Przyczyniły się one nie tylko do rozwoju gospodarczego tych państw, ale także do ich awansu na arenie międzynarodowej. Problemem jednak jest fakt, iż reformy te nie zawsze były przeprowadzone skutecznie (m.in. ze względu na problem korupcji czy niestabilności politycznej państw), a przede wszystkim nie zawsze wiązały się z poprawą poziomu życia ludności. W niewystraszającym stopniu zmieniła się też rola państw Ameryki Łacińskiej jako dostawcy surowców na świecie. W efekcie państwa tego regionu są w dużym stopniu uzależnione od koniunktury gospodarki globalnej i cen surowców na światowych rynkach⁷⁷. Przed państwami Ameryki Łacińskiej wciąż stoją zatem liczne wyzwania. Związane są one zarówno z wyborem drogi rozwoju (odpowiadającej czy to zasadom wolnego rynku czy też opierającej się na ingerencji państwa), jak i metodami jej realizacji. Ich dobór nie jest łatwym zadaniem, gdyż należy go dokonać w sposób odpowiadający oczekiwaniom społeczeństw, w których nastąpiło znacznie zmniejszenie stopnia poparcia dla wolnorynkowych reform oraz zaufania dla rządzących. Dlatego też w wielu państwach Ameryki Łacińskiej obserwuje się wzrost znaczenia partii politycznych wykorzystujących do swoich celów populizm.

⁷⁶ Zob. M.R. AGOSIN: *Fortaleciendo la institucionalidad financiera en Latinoamérica*. In: *Gobernabilidad e integración financiera: ámbito global y regional*. Eds. J.A. OCAMPO, A. UTHOFF. Santiago de Chile 2004, s. 216—217.

⁷⁷ *A Decade of Light and Shadow. Latin America and the Caribbean in the 1990s*. Eds. J.A. OCAMPO, J. MARTIN. Santiago de Chile 2003, s. 19.

Można zaryzykować stwierdzenie, że Ameryka Łacińska w drugiej dekadzie XXI wieku znajduje się na rozdrożu. Z jednej strony, rozwój gospodarczy i rosnąca klasa średnia, a także doprowadzenie do wyjścia z biedy wielu milionów ludzi powodujące, że wśród społeczeństw latynoamerykańskich jest wielu zwolenników reform neoliberalnych, z drugiej zaś strony niewłaściwy sposób wdrażania zmian lub też ich zaniechanie po osiągnięciu pierwszych pozytywnych efektów skutkowało pogłębieniem się dysproporcji ekonomicznych i zwiększeniem grona przeciwników zmian wolnościowych. Konieczne jest kontynuowanie reform w sposób odpowiadający uwarunkowaniom tych państw w celu zwiększania stabilności politycznej i gospodarczej Ameryki Łacińskiej, a także niwelowania najważniejszych problemów gospodarczych, społecznych i politycznych, które wpływają na spadek zaufania społeczeństw latynoamerykańskich do rządów ich państw, przekładając się jednocześnie na osłabienie wizerunku i pozycji międzynarodowej tego regionu.

Bibliografia

- AGOSIN M.R.: *Fortaleciendo la institucionalidad financiera en Latinoamérica*. In: *Gobernabilidad e integración financiera: ámbito global y regional*. Eds. J.A. OCAMPO, A. UTHOFF. Santiago de Chile 2004.
- Alfa Puentes*, Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich — http://www.krasp.org.pl/pl/projekty_eua_alfa/alfa_puentes (dostęp: 25.01.2018).
- The American Presidency Project* (Orędzie prezydenta Jamesa Monroego do Kongresu, ogłoszone 2 grudnia 1823 roku] — <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29465> (dostęp: 04.01.2018).
- Chile: powrót prawicy. Zmiana pilota, nie kursu*. Polityka Globalna.pl — <http://www.politykaglobalna.pl/2010/01/chile-powrot-prawicy-zmiana-pilota-nie-kursu/> (dostęp: 27.12.2017).
- CZORNIK K., LAKOMY M., STOLARCZYK M.: *Wstęp*. W: *Dylematy polityki zagranicznej Polski na początku XXI wieku*. Red. K. CZORNIK, M. LAKOMY, M. STOLARCZYK. Katowice, 2014.
- DEMBICZ K.: *Od izolacji do integracji*. Blog Naukowy, *Quo vadis Kuba?* — <http://quovadis Kubapl.blogspot.com/> (dostęp: 23.01.2018).
- DOBRYZCKI W.: *Stosunki międzynarodowe w Ameryce Łacińskiej: historia i współczesność*. Warszawa 2000.
- FELDSTEIN M.: *Niepewna przyszłość Chile*. Obserwator Finansowy.pl — <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/niepewna-przyszlosc-chile/> (dostęp: 27.12.2017).
- GAWRYCKI M.F.: *Ameryka Łacińska — wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania rozwoju w dekadzie lat dziewięćdziesiątych*. W: *Globalizacja a stosunki międzynarodowe*. Red. E. HALIŻAK, R. KUŹNIAR. Bydgoszcz, 2003.

- GAWRYCKI M.F.: *Latynoamerykańska wizja pozimnowojennego porządku międzynarodowego i jej funkcje polityczne*. W: *Porządek międzynarodowy u progu XXI wieku*. Red. R. KUŹNIAR. Warszawa 2005.
- GAWRYCKI M.F.: *Miejsce i rola Ameryki Łacińskiej we współczesnym świecie*. W: *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie*. Red. M.F. GAWRYCKI. Warszawa 2006.
- GNIADEK J., WASYLEWSKA K.: *Kraje Ameryki Łacińskiej — krótka charakterystyka*. W: *Rynki zagraniczne dla polskiego biznesu. Kraje Ameryki Łacińskiej. Argentyna, Brazylia, Kolumbia*. Red. U. KLONOWSKA. Warszawa 2010.
- GOĆLOWSKA-BOLEK J.: *Ameryka Łacińska jako region niewykorzystanych możliwości dywersyfikacji polskiego eksportu*. W: *Polska — Ameryka Łacińska, historia — polityka — gospodarka — kultura*. Red. M. DRGAS ET AL. Toruń 2014.
- GOĆLOWSKA-BOLEK J.: *Nowy Mercosur. Integracja gospodarcza jako próba odpowiedzi na wyzwania globalizacji*. W: *Ameryka Łacińska w poszukiwaniu konsensusu*. Red. K.A. KŁOSIŃSKI, M. CZARNACKI. Lublin 2013.
- GOĆLOWSKA-BOLEK J.: *Obecność Ameryki Łacińskiej w polskiej gospodarce i wymianie handlowej*. W: *Ameryka Łacińska w polskiej polityce*. „Dokumenty Robocze CESLA”. Red. A. DEMBICZ. Warszawa 2009.
- GOĆLOWSKA-BOLEK J.: *Procesy makroekonomiczne w Ameryce Łacińskiej*. W: *Ameryka Łacińska XXI wieku. Nowe oblicza, nowe struktury, nowe tożsamości*. Red. A. DEMBICZ. Warszawa 2013.
- GOĆLOWSKA-BOLEK J.: *Spotkanie na Szczycie Unia Europejska-Ameryka Łacińska i Karaiby*. „NAUKA” — http://www.academia.edu/30597747/SPOTKANIE_UNA_SZCZYCIE_UNIA_EUROPEJSKA-AMERYKA_%C5%81ACI%C5%83SKA_I_KARAIBY (dostęp: 5.01.2018).
- GOLDMAN SACHS: *Building Better Global Economic BRICs*. Global Economics Paper No: 66 — <http://www.goldmansachs.com/our-thinking/archive/archive-pdfs/build-better-brics.pdf> (dostęp: 8.01.2018).
- GRZYWACZ A.: *BRICS — przejawy brazylijskiej mocarstwowości w procesie kształtowania nowego ładu międzynarodowego*. W: *Brazylia jako mocarstwo wschodzące*. Red. M.F. GAWRYCKI. Warszawa 2013.
- GUGAŁA J.: *Ewolucja stosunków gospodarczych w zachodniej hemisferze*. W: *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie*. Red. M.F. GAWRYCKI. Warszawa 2006.
- HALIŹAK E.: *Południe (państwa rozwijające się — Trzeci Świat)*. W: *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*. Red. E. HALIŹAK, R. KUŹNIAR. Warszawa 2006.
- HINZ K.J.: *Wyzwania dla polityki zagranicznej RP wobec Ameryki Łacińskiej i Karaibów (2015—2020 i po 2020 roku)*. Warszawa 2015.
- KLONOWSKA U.: *Wstęp*. W: *Rynki zagraniczne dla polskiego biznesu*. . *Kraje Ameryki Łacińskiej. Argentyna, Brazylia, Kolumbia*. Red. U. KLONOWSKA. Warszawa 2010.
- KOPIJ M., SKOCZ M.: *Ameryka Łacińska w stosunkach międzynarodowych*. W: *Współczesne stosunki międzynarodowe*. Red. T. ŁOŚ-NOWAK. Wrocław 2008.
- KRZYWICKA K.: *Ameryka Łacińska między integracją a marginalizacją*. W: *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie*. Red. M.F. GAWRYCKI. Warszawa 2006.

- KRZYWICKA K.: *Ameryka Łacińska u progu XXI wieku*. Lublin 2009.
- Kuba czekała na to 54 lata. Co oznacza wznowienie stosunków z USA? Wywiad z dr Katarzyną Dembiczy — <http://natemat.pl/127737,koncza-sie-druga-kadencja-obamy-i-postepujace-otwarcie-kuby-to-powody-nowego-rozdana-na-linii-hawan-waszyngton> (dostęp: 15.01.2018).
- KUKULKA J.: *Historia współczesna stosunków międzynarodowych*. Warszawa 1996.
- KURECIC P., BANDOV G.: *The Contemporary Role and Perspectives of the BRIC States in the World—Order*. „Electronic Journal of Political Science Studies”. June 2011. Vol. 2, No 2. — https://bib.irb.hr/datoteka/565021.The_Contemporary_Role_and_Perspectives_of_the_BRIC_States_in_the_World-Order.pdf (dostęp: 5.01.2018).
- ŁACIŃSKI P.: *Wprowadzenie*. W: *Państwo i polityka w Ameryce Łacińskiej. Zarys systemów politycznych państw latynoamerykańskich*. Red. P. ŁACIŃSKI. Warszawa 2013.
- MACKIEWICZ A.: *Co warto wiedzieć o gospodarce*. Portal Promocji Eksportu — <https://brazil.trade.gov.pl/pl/gospodarka/3,co-warto-wiedziec-o-gospodarce.html> (dostęp: 9.01.2018).
- Obama rozpoczyna historyczną wizytę. O uwagę rywalizuje z Mickiem Jaggerem. TVN24.pl — <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/kuba-barack-obama-z-wizyta-na-wyspie,628764.html> (dostęp: 4.01.2018).
- OBERDA A.: *Latynoamerykańska polityka Stanów Zjednoczonych*. W: *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie*. Red. M.F. GAWRYCKI. Warszawa 2006.
- O CAMPO J.A., MARTIN J.: *A Decade of Light and Shadow. Latin America and the Caribbean in the 1990s*. Santiago de Chile 2003.
- O CAMPO J.A., MARTIN J.: *Globalization and Development. A Latin American and Caribbean Perspective*. Santiago de Chile 2003.
- Parlament odwoła prezydenta Wenezueli?* Rozmowa z dr Joanną Gocłowską-Bolek. Polskie Radio.pl — <http://www.polskieradio.pl/9/863/Artykul/1685251,Parlament-odwoła-prezydenta-Wenezueli> (dostęp: 5.01.2018).
- PILKA R.: *Integracja gospodarcza w Ameryce Południowej — w poszukiwaniu drogi rozwoju*. W: *Ameryka Łacińska w poszukiwaniu konsensusu*. Red. K.A. KŁOSIŃSKI, M. CZARNACKI. Lublin 2013.
- Polska 2015*. Raport o stanie handlu zagranicznego. Ministerstwo Gospodarki. Warszawa 2015 — https://www.mr.gov.pl/media/15696/ROHZ2015_20150827_druk_ost.pdf (dostęp: 7.01.2018).
- Prezydent Brazylii uniknie odsunięcia od władzy*. Business Insider — <https://businessinsider.com.pl/polityka/michel-temer-prezydent-brazylii-oskarzony-okorupcje/k2671ye> (dostęp: 15.01.2018).
- RUBAJ P.: *Atrakcyjność biznesowa krajów Ameryki Łacińskiej*. W: *Ameryka Łacińska w poszukiwaniu konsensusu*. Red. K.A. KŁOSIŃSKI, M. CZARNACKI. Lublin 2013.
- SPRYSK J.: *Kryteria konsensusu waszyngtońskiego*. W: *Ameryka Łacińska w poszukiwaniu konsensusu*. Red. K.A. KŁOSIŃSKI, M. CZARNACKI. Lublin 2013.
- SPYRA J.: *Polityka zagraniczna Brazylii*. W: *Polityka zagraniczna państw Ameryki Łacińskiej*. Red. M.F. GAWRYCKI. Warszawa 2006.

- SPYRA J.: *Polityka zagraniczna Chile*. W: *Polityka zagraniczna państw Ameryki Łacińskiej*. Red. M.F. GAWRYCKI. Warszawa 2006.
- SPYRA J.: *Stosunki Polski z krajami Ameryki Łacińskiej*. W: *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie*. Red. M.F. GAWRYCKI. Warszawa 2006.
- Stan i perspektywy stosunków gospodarczych Polski z krajami Ameryki Łacińskiej*. Red. A. DEMBICZ ET AL. Warszawa 1997.
- Stosunki Polska-Ameryka Łacińska i Karaiby*. Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP — http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/inne_kontynenty/ameryka_lacinska_i_karaiby/stosunki_dwustronne_ameryka_lacinska_karaiby/tytul_strony;jsessionid=6365BCE66A1210B71089D3C80B6D2448.cmsap2p (dostęp: 11.01.2018).
- Stosunki Unia Europejska-Ameryka Łacińska i Karaiby*. Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP — https://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/inne_kontynenty/ameryka_lacinska_i_karaiby/stosunki_dwustronne_ameryka_lacinska_karaiby/wspolpraca_ue___ameryka_lacinska_i_karaiby (dostęp: 5.01.2018).
- STRYJEK J.: *Współpraca gospodarcza Mercosur z Unią Europejską*. W: *Ameryka Łacińska w poszukiwaniu konsensusu*. Red. K.A. KŁOSIŃSKI, M. CZARNACKI. Lublin 2013.
- The International Financial Crisis and its implications for Latin America and the Caribbean*. ECLAC, United Nations. Santiago de Chile 2012.
- TVEVAD J.: *Ameryka Łacińska i Karaiby*. Parlament Europejski — http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/pl/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.6.2.html (dostęp: 5.01.2018).
- Unequal Access. A Closer Look at Central America and the Caribbean*. In: *Debt Financing Rollercoaster. Latin American and Caribbean Access to International Bond Markets since the Debt Crisis, 1982—2012*. Eds. I. BUSTILLO, H. VELLOSO. Santiago de Chile 2013.
- WAŚOWSKI M.: *Trzy sytuacje pokazują, jak bardzo cierpi Wenezuela*. Business Insider Polska — <http://businessinsider.com.pl/wiadomosci/wenezuela-pograzasiew-kryzysie-gospodarczym/69wdgnv> (dostęp: 5.01.2018).
- WELLER J.: *Economic Reforms, Growth and Employment. Labour Markets in Latin America and the Caribbean*. Santiago de Chile 2001.
- Wenezuela i Brazylia winne recesji gospodarki Ameryki Łacińskiej w 2016 roku*. Polska Agencja Informacyjna — <http://interpresspai.pl/pl/ameryka-poludniowa/item/1928-wenezuela-i-brazylia-winne-recesji-ameryki-lacinskiej-w-2016-roku> (dostęp: 10.01.2018).
- ZAJĄCZKOWSKI K.: *Ameryka Łacińska w polityce Unii Europejskiej*. W: *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie*. Red. M.F. GAWRYCKI. Warszawa 2006.

Justyna Łapaj, doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce; asystentka w Instytucie Nauk Politycznych i Dziennikarstwa na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Redaktorka czasopisma UŚ „Pisma

Humanistyczne”. Organizatorka i uczestniczka kilkudziesięciu konferencji i seminariów naukowych o zasięgu ogólnopolskim i międzynarodowym. Zainteresowania naukowe: Bliski Wschód, ze szczególnym uwzględnieniem państwa Izrael; Ameryka Łacińska w stosunkach międzynarodowych; Afryka w stosunkach międzynarodowych; Prawa Człowieka na świecie ze szczególnym uwzględnieniem Korei Północnej